

ADATTÁR.

I.

Ördögi kísértet- és lélekjárás 1587-ben.

Dr. Takáts Sándor kiváló tudósnk, a XVI. század legalaposabb ismerője „*A régi Magyarország jókedve* (Budapest, 1921) c. b. műve 230—9. lapjain a „Lélekjárás” c. cikkben a zay=ugróci levéltárban talált feljegyzés alapján ismerteti egy „lélekjárást”, mely Füzesen, Erdély falujában Bontzhiday Bálint odaváló prédikátor családját és Sajka Jánost húsz hétig éjjel-nappal zaklatta, míg azután kétségbeesésében Dobokay Mihály németi prédikátor segítségét kérte, aki hívására elment a házához, ott maga is tanuja volt az esetnek, beszélt az elkárhozott lélekkel (akit állandóan „sátán”-nak nevez), kikérdezi nevérol, kísértése céljáról s végül megígérteti vele, hogy többet nem háborgatja a jámbor prédikátor családját. Elmondja, hogy alóri születésű ember volt, míg élt, Bertalannak hívták, gazdag ember volt, de mert szüleit nem tisztelte, azért nincs most nyugodalma, azért ítélte Isten arra, hogy általa másokat „próbáljon”, azaz megtérésre intsen, de van reménye, hogy az utolsó ítéletkor ő is kegyelmet nyer. Ezt a lélekjárási esetet Dobokay Mihály 1587 november 14-én Németen leírta, tehát megtörténte után három nappal, mivel a „próbálás” 1587 június 28-ától november 11-éig tartott.

A gróf Zichy-nemzetség zsélyi gazdag levéltárában magyar nyelvemlékek után kutatva (l. Magyar Nyelv, 1926, 143—7. l.), *Jakubovich Emil* barátom ennek a feljegyzésnek megtalálta közelkorú, XVI. századi másolatát s gr. *Zichy István* akadémiai tudós tagtársunk bejegyzésével szíves volt annak lemásolását és közlését nekünk átengedni. A Takáts által közölt címből és a rövid tartalmú ismertetésből kétségtelenül kiderül, hogy ugyanazon egy esetről van szó a zay=ugróci és a zsélyi levéltárban fennmaradt feljegyzésben, csupán a nevekben van némi eltérés. Azt hisszük, hogy ez érdekes okmány közlését nem kell e folyóirat olvasói előtt bővebben megokolnunk. Nemcsak mint nyelvemlék értékes, de becses pótlásul szolgál a Bornemisza Péter „*Ördögi kísértetek*” c. művéből ugyanitt az 1913. évfolyamban Thury Ede által közölt kivonathoz.

„Az cleo istennek Nagsagos es halhatatlan probairol Melliet chielededet az Satan Altal, Fwzesen az Bontzhiday Balint Wramo az ot ualo Predicatoro haza nepeuel Egictemben Husz Hetÿgh eÿel es nappal, Melly Satan által valo probalasa kezdetet [vala] 28 die Junÿ 1587 usq3 11. [diem] Nouëbf Anni eiusdem finita.

Az mÿ hÿteonk es lelkeonk zerint Ir-tuk meg Nãgk mint kegm̄es Wronknak es fejedelmeonknek. Nãgd orzaganak Nãgos Vraknak, Nemes Renden valok-nak, tanitoknak keoz nepeknek es ezeken kÿweol ez zeles vilagon walo kerestieneknek (1/b) Az kÿknek Nãgd wtan kÿwanonk az Istenteol kegielmet, es Ayan-

„Az élő Istennek nagyságos és halhatatlan próbáiról, melyet cselekedett az sátán által Füzesen az Bontzhiday Bálint uramon, az ott való prédikátoron háza népével egyeteniben húsz hétig éjjel-nappal, mely sátán által való próbálása kezdetet vala 28. június 1587. egészén azon év 11. novemb. si végezetéig.

Az mi hitünk és lelkünk szerint irtuk meg Nagyságodnak, mint kegyelni. urunknak és fejedelmünknek, Nagys. országának, nagys. uraknak, nemes renden valóknak, tanítóknak, köznépeknek és ezeken kívül e széles világon való keresztényeknek, akiknek Nagys. d után

lywk az mÿ hÿwatalonk zerit walo zolgalatonkat, es Isten eleoth walo keonygeorgesönket.

Ex Nemethj ad Illmÿ principem perscripta 14 Nouembr. A.Ö 1587 per Michaellem Dobokaj ac[mini]strum fwzesien[sem].

*

Mikoron* Balint wram az fwzesi Predikator, engemet Dobokay Myhalt, Nemethiben hazamnál meg kereset volna jelenté az satannak raita nagy diheskedeset siruan, keré arra engemet az Istenert, hogi wele el menék fwzesre es meg latnam (2/a) Az satannak jelen valo diheskedeset, azon keppen haza nepen hogé egvÿt keoniorgenenk vele az Istennek azon, hogj elégednek meg eo zent felsege, Imar Ennj Ideygh walo diheskedeseuel, az Satannak Annak felette hogj kenzeriteneok az Satant is Arra, Az hatalmas Istennek Neuere, hogj mondana megh ki bochjatta legien ötet oda es azokra a werekedésekre kj adoth nekj hatalmath.

En az en zolgay hj watalomnak Rendÿ zerint engedek az eo kegme keresenek, es vele el menék es vele el menék es mikor az kis patakochikan által menteonk volna, es az kapuhoz keozelgettönk volna, hallank nagj kjaltaft, tahat az satan Sapka Janossal által menteonk volna, es az kapuhoz keozelgettönk volna, hallánk nagj kiáltást, tehát az sátán Sapka Janossal dühösködik, szidják vádolják (?) egymást Sapka Janossal. Egyik az másik anyját kurvázák. Ezenközben a házba bemenénk és megszűnők az sátán. Mikoron immár ott leültünk volna a' házban, egy almával hozzám hagyíta a' sátán és az jobb karomat találá; felvöm az almát és töm (tettem) az asztalra; onnat mindgyárast előlem elkapá; kezdök keresni és sehol nem találók, hanem egy kevés vártatva azon almával az Balint uram leányát hagyítá az tűzhelynél.

Ezek wthan hÿwk ismet oda Sapka Janost, hogy látnók ha mégis az elebi mód zerint vele diheskednek, mert semÿ zawat nem wehettÿwk wala, Jeowe hozá, masod magawal ot walo sinon Peterrel, hogi az Aiton be Jeowe monda Sapka Janos az satannak mégis ith wagie böytos ebb, sokzor zÿdvan, monda az satan (3/a) Janosnak, Ah Bestie kwrwa Janos, Balint wramne ezenközben azzw zÿlwat tezen wolt az ladaba el kapa benne egj

* A kézirat lagjainak belső (bal) oldalán margo van hagyva s ott a magyar szöveg rövid latin kivonatát adja; ezeket elhagyhatónak gondoltuk. Szerk.

kívánunk az Istentől kegyelmet és ajánljuk az mi hivatalunk szerint való szolgálatunkat és Isten előtt való könyörgésünket.

Németiben a' nagys. fejedelem számára leírva 1587. nov. 14-én Dobokay Mihály lelkész által.

*

Mikoron Bálint uram, az füzesi predikátor, engemet Dobokay Mihályt Németiben házamnál megkeresett volna, jelenté az sátannak rajta nagy dühösködését, sírván keré arra engemet az Istenért, hogj vele elmennék Füzesre és meglátnám az sátannak jelen való dühösködését, azonképpen háza népén, hogj együtt könyörögnék vele az Istennek azon, hogj elégednék meg ő szent felsége immár ennyi ideig való dühösködésével az sátannak; annak felette, hogj kényszeriténők az sátánt is arra az hatalmas Istennek nevére, hogj mondaná meg, ki bocsájtotta légyen ötet oda és azokra a werekedésekre ki adott neki hatalmat?

En az én szolgai hivatalomnak rendi szerint engedék az őkegyelme kérésének és vele elmenék és mikor az kis patakocskán általmentünk volna és az kapuhoz közelgettünk volna, hallánk nagj kiáltást, tehát az sátán Sapka Janossal dühösködik, szidják vádolják (?) egymást Sapka Janossal. Egyik az másik anyját kurvázák. Ezenközben a házba bemenénk és megszűnők az sátán. Mikoron immár ott leültünk volna a' házban, egy almával hozzám hagyíta a' sátán és az jobb karomat találá; felvöm az almát és töm (tettem) az asztalra; onnat mindgyárast előlem elkapá; kezdök keresni és sehol nem találók, hanem egy kevés vártatva azon almával az Bálint uram leányát hagyítá az tűzhelynél.

Ezek után hívók ismét oda Sapka Janost, hogy látnók ha mégis az előbbi mód szerint oda dühösködnék, mert semmi zavát nem vehetjük vala. Jöve hozzá másodmagával: ott való Simon Péterrel; hogj az ajtón bejöve monda Sapka János az sátannak: mégis itt vagy-e, bojtos eb; sokszor szidván. monda az sátán Jánosnak: Ah, bestye kurva János! Bálint uramné ezenközben asszuszilvát tezen wolt az ladába; el-

marokkal zemeonk lattara, es az pitvarban a' haz hýarol hagigalta ala, ezeknek wthanna, Janos megien wala az wdwaron, es monda az satan nekj az pitvarbol, sapka Janos Bestic lelek kurwa, es ezen kőzbe az giertia meg alwek, mindiarast kezde penig peokdeosnie engemet, es Balint Varamatis, ezen zempillantásban egi was machikawal es egj zito fawal hagýtá meg, az was machika csek eleotte, es az zitofa mellette csek Az giertiat megh gywtak, es mý az wr istennek kezdenk keonyeorgeni, olwasuan Irasokat, el mondok az dauid Eneketis, mellicet az Psalmusbol zerettek Az kj wetý segedelmet &c. (3/b) Ezen kőzben az twzet be takarak giertiat meg oltak, mindýrast nagiot siueolte, mint egi Juhaz, az haýnalt is el fwa siwöltessel, az Agý eleýbe Jeowé kezde nagy erőssen suttoýný Aýakat chýemchjgetný. Mondok oh undok lelek nem Arthatz mýnekconk, Ismet mindiarast mas helien kezde Enck Notat fwný, mint ha vgian billegetnc. durollio, durollio etc.

Ezek utan mondank Balint Wramal, te satan kj az isten zýnenek latasatol meg fogiatkozta, kj wezedelemnek tagja wagj, kenzeriteonk tegedet az Abrahamnak, Isaknak, Jacobnak, es mennek földnek hatalmas Istenenek az es hatalmas newere es az (4/a) Eo zent fianak es Nazaretbelj Jesus Chr[ist]usnak zent Newere, hogj meg mongiad kj bochatot tegedet Ide, es mý wegre Juttel ide, Egý keues wartatwa, hogj ekeppen gyakorta kenzeriteneok Ismet Tantz Notat kezde funý es mondani taridom taridom & Jere Mihalj wram tanzonkban wagon mý nekeonk giertiánk Ah Bwdeos es wndok lelek felelj Arra az mýre kerdeonkes Ismet repetalok az clebý mod zerint az bezedet, kenzeritwen az Abrahamnak, Isaknak, Jacobnak Istenenek Newere zc. es ahol az zolgalo leany es az Balint wram fia, es eoregbik leanyá fekeznek wala, kezdenek kjaltaný, hamar az Istenert, mert Ihon az lasnakot vonza el rolonk (4/b) Kezdeok coket biztatý, az mint zolhatank, hogj ne fellyenek es az lstenben bizzanak, kjaltsatok az wr istent es az meg fezeolt, Nazaretbelj Jesust es nem Arthat az hamis lelek tý Nekték, es az vr Istennek zent newere kenzeritwen el bochjata az lasnakoth, Ismet instalank az clebý mod zerint, mond

kapá benne egy marokkal szemünk látára és az pitvarban a' ház hájáról (padlás) hagyigalta alá. Ezek után János megyen wala az udvaron és monda neki az sátán az pitvarból: Sapka János bestye lélek kurwa! és ezen kőzbe az gyertya megalvék. Mindjářást kezde penig pőkđosnie engemet és Bálint uramat is. Ezen szempillantásban egy vasmacskaival és szító (piszka) fával hagyítá meg; az vasmacska esék előtte és az szítófa mellette esék. Az gyertyát meggyújták és mi az Ūristennek kezdék könyörgeni, olvasván (az) Irásokat, elmondók az Dávid énekét is, melyet az Psalmusból szerettek: „Az ki véti segedelmét...” stb. Ezenkőzben az tőzet betakarák, gyertyát megolták; mindjářást nagyot sűvőlte, mint egy juhász, az hajnalt (?) is elfúva sűvöltéssel. Az ágy eleibe jöve, kezde nagy erősen suttozni, ajakát csemesegetni. Mondók: Oh undok lélek, nem árthatz minckőnk. Ismét mindjářást más helyen kezde éneknótát fűjni, mintha ugyan billegetné: *durollio, durollio*, stb.

Ezek után mondánk Bálint urammal: Te sátán, ki az Isten színének látásától megfogiatkozta, ki veszedelemnek tagja vagy, kényszerítőnk tegedet az Abrahamnak, Izsáknak, Jákobnak és mennynek-földnek hatalmas Istenének az ő hatalmas nevére és az ő zent fiának: az Názáretbeli Jézus Krisztusnak szent nevére, hogj megmondjad, ki boesájított tegedet ide és mi végre jöttél ide? Egy kevés wartatwa, hogj ekeppen gyakorta kényszerítők, ismét táncnótát kezde fűjni és mondani: *taridom, taridom*, stb. Jere, Mihály uram, táncunkban vagyon minckőnk gyertyánk (?) — Ah, bűdös és undok lélek, felelj arra, az mire kérdők. És ismét repetalók az előbbi mód szerint az beszédet, kényszerítvén az Abrahamnak, Izsáknak, Jákóbnak, Istennek nevére... stb. És ahol az szolgáló leány és az Bálint uram fia és őregebbik leánya fekszenek wala, kezdenek kiáltani: Hamar az Istenért, mert ihon az lazsnakot (takarót) vonza le rolonk. Kezdők őket biztatni, azmint szólhatánk, hogy ne féljenek és az Istenben bizzanak: Kiáltások az Ūristent és az megfeszült Názáretbeli Jézust és nem árthat az hamis lélek tinektek. És az Ūristennek szent

meg te satan azt az kjrc teged kerdtteonk
keзде undokol rcank hideg nialakkal
Peokdeosnyč vj Annira hogj az hayon-
kon orczankonnys le folit, seot az megh
az fileonkis rakwa wolt wele, az Agiwnk
cleot megh hallot az Peokdeosesnek
lochiogasa Ismet ezenközben batoritottwk
mind magonkat mynd az haz nepet.

(5/a) Wizontag Ismet tantz Notat kezdte
torý, torý, toridorý torýdom & Ezek
wtan Ismet Mene az gyermekekre, Vonný
keзде rolok az lasnakot, keszdenek
zegeniek erőssen kialtani, Janchinak az
feiebe kezdte babirkalný, mintha tetót
nezne az Balint Vram coregbik leányá
keзде sirnia monduan, Jaý edes atiam
meg az orczamatis el peokdeose Azon
zem pillantasban mene az zolgalo leanira,
keзде azon Babirkalný, hozza kapa az
leány kezdok biztatný, az ket kezet az
satannak hat meg ragatta, fwlecnkel
hallottwk, hogj ropogot az leanj kezeben,
Balint wram fel zeokek Giertiat Giwta,
hogj latnok az leány kezeben mý wolna
Tahat rwha zennyes (5/b) Azt az tñz-
ben meg egetők a melj rwhan sok lýk
wala, Ismet azt annal Inkab kezdők
kenzeritený az Abrahamnak Isaknak
Istenenek Newerc hogj az előbý beze-
donkre meg felcne, de eo Annal Inkab
Ismet kezdte az lasnakot az gyermekekről
be wonný, fel wgrek Balint wram es
enyš wele egywt, kapok az lasnakot
egibe gywrők es egj egj hasap fat ragad-
wan kezonkbe mi ketten mynd adig
werők mýgh el faradank, kjeritők oztan,
s egj darab forgatzinal egiebet benne
nem talalank. Ismet le fekwenk, es az
zolgalo leani tewe melleie az fogoth az
twz heliről el wewen, mihelt az giertiat
eloltok, az fogot hozza hagita talala az
padzeknek az labat az kjn fekwen wala,
ektelenől kezdte ismet peokdeosnyč Mon-
dek Balint wramnak megis kenzeritswk
az hatalmas istennek ereyere mongia
meg kj bochjatta (6/a) Egj kewes war-
tatwa monda az Satan Az Nagi isten
kwldeot, kj Neved Monda Berthalan.
Mondank Miert kwldeoth, Monda Jol
tugia keętek az Nagi Isten minemw nagi
chseggel es dogh halallal verc megh ez
feoldet, de lam sohol senkj meg ncm
Jobbula, ez zeles vilagon igen gonoz
emberek wadnak engemet azert kwldeot
hogj ez zeles vilagon, noha elegge predi-
kalliak az meg terest hirdetven de senki

nevére kényszerítvén, elbocsájtá az lazsnakot. Ismét instalánk az előbbi mód szerint: Mondd meg, te sátán azt, az kire téged kerdttünk. Kezde reánk undokul hideg nyálakkal pökdősnie úgy annyira, hogy az hajunkon, orcánkon is lefolyt, sőt az még az fülönk is rakva volt vele; az ágyunk előtt meghallott az pökdősnének locsogása. Ismét ezenközben batorítottuk mindmagonkat, mind az háznépet.

Viszontag ismét táncnótát kezdte: *Tori, tori, toridori toridom...* stb. Ezek után ismét mene az gyermekekre, vonni kezdé rólok az lazsnakot. Kezdének szegények erősen kialtani; Jancsinak az fejében kezdte babirkálni, mintha tetüt nézne; az Bálint uram öregbik leánya kezdte sirnia, mondván: Jaj, édes atyám, még az orcámat is elpökdőse. Azon szempillantásban mene az szolgáló leányra, kezdte azon babirkálni. Hozzákapa az leány. Kezdők biztatni; az két kezét az sátánnak hát megragadta, fülönkkel hallottuk, hogy ropogott az leány kezében. Bálint uram felszökék, gyertyát gyujta, hogy látnók, az leány kezében mi volna? Tehát: ruha-szennyes! Azt az tűzben megégetők, amely ruhán sok lyuk vala. Ismét annál inkább kezdők kényszeríteni az Ábrahámnak, Izsáknak, Istennek nevére, hogy az előbbi beszédönkre megfelelné. De ő annál inkább kezdé ismét az lazsnakot az gyermekekről levonni. Felugrék Bálint uram és vele én is együtt, kapók az lazsnakot, egybe gyűrők és egy-egy hasáb fát ragadván kezönkbe, mi ketten addig verők, míg elfaradánk; kiterítők osztán s egy darab forgácsnál egyebet benne nem talalánk. Ismét lefekvénk és az szolgáló leány tevé melléje az fogót, az tűzhelyről elvévén. Mihelyt az gyertyát eloltók, az fogót hozzáhajtá; talála az padszeknek az lábát, azkin fekszem vala. Ektelenől kezdte ismét pökdősnie. Mondék Bálint uramnak: Mégis kényszerítsük az hatalmas Istennek erejére, mondja meg, ki bocsájtá? Egy kevés vártatva, mondá az sátán: Az nagy Isten küldött! — Ki neved? — Monda: Bertalan! — Mondánk: Miért küldött? — Monda: Jól tudja kegyelmeitek, az nagy Isten minemő nagy éhséggel és döghalállal verc meg ez földet, de lám sohol senki meg nem jobbula; ez széles

nem fogadja, azont hog' enÿs hirdessem, seot minden predicatorok az predikallo zekenÿs crossen hirdessek az penitentia tartast, Inchek az Nepet terienek megh az wr Istenhez, Paraznasagot, zitkot, minden gonossagot hagianak el, megh czjak az bestiejet se mongiak mert keozel wacion az Iteletnek Napia, es ha meg Nem ternek bizoni Az wr Isten minde- nek az Nagj (6/b) Rettenetes kjnra weti es keo balwania waltoztattya, Oh kj nagj kjnom wacion ennekem, Mondank erre, kenzeriteonk mÿ tegedet az hatal- mas Istennek Newere, Mond megh azt, Holoth Illiÿen iora Intez benÿnket, talam tenekdis az wr Isten kegielmében wacion walamÿ remenseged, Erre monda, Bizonÿ igenis Vacion, Holot azert zerelmes wraim nektek atta az zent lelket, es zent Iras olvasok wattok, Inchietek a nepet p[re]dicalliatok a penite'[n]ciat, hagia el minde[n] az bwnt, Az zegenieknek, Arwak[n]ak nyomoroltaknak, cozwegiek- nek adakozatok az Isteneböl, Mindenöt az Biraknak hagiatok meg Vasarnapon, zeredan, Penteken, hogi tizenket forint bwntetessel, tilchiak meg az zjtkoth, Mert vaj kj Nagj bÿwn az zitkozodas, Paraznasag, es az Isten Igeÿenek meg vtalasa, ne kedwezzenek senkjnek, kalodazza Bÿrsagollya, (7/a) Mert bizony meg veri eoketis az wr Isten mÿnt zÿnten engemet.

Oh ky nagj Bwnös ember wagiok en mert en az en Atiamat es aniamat atyamfjait zidalmaztam, Igen kazdagh emberis valek, de az zegenicken soha Nem keonicoröltem, lattiatok zerelmes wraim azert vetet engemet ez nagj kinra, vaj kj Nagj kinban wagiok en. Mondank erre Neckÿ, Talam az te Atyad Anyad nem tanitottak tegedet es azert leottel gonozza, Monda, bizonÿ zerelmes Wraim az az oka, Tanichiak azert az Atyák Anyák az eo gyermekeket, Istenÿ fele- lemre, mert bizony meg veri eoketÿs az Wr Isten.

Oh ky Nagÿ Bwnös ember Vagiok en Zerelmes Uraim, Ismet kenzeriteok az hatalmas Istennek Newere Mond Meg te satan, ha wacion te neked Valamÿ re- menseged az Isten kegielmében, Monda,

vilagon igen gonosz emberek wagnak. Engemet azert küldött, hogy ez széles vilagon, noha eléggé prédikálják, az megtérést hirdetvén, de senki nem fo- gadja; azont hogy én is hirdessem, sőt minden prédikátorok az predikáló szé- ken is erősen hirdessek az penitencia- tartást; intsék az népet: térjenek meg az Úristenhez; paráznaságot, szitkot, minden gonosságot hagyjanak el; még csak az bestyét se mondják, mert kö- zel wacion az ítéletnek napja és ha meg nem térnek, bizony az Úristen mindenedet az nagy rettenetes kínra veti és kőbálvánnyá változtatja. Oh, ki nagy kínom wacion ennekem! — Mondánk erre: Kényszerítök mi tégedet az hatalmas Istennek nevére, mondd meg azt, holott ilyen jóra intesz bennünket, talán teneked is az Úristen kegyelmé- ben wacion valami reménységed? Erre monda: „Bizony, igen is, wacion; holott azért szerelmes uraim, nektek adta az szentlelket és szentírás olvasók vagy- tok, intsétek a népet, prédikáljátok a' penitenciát, hagiya el minden az bünt; az szegényeknek, árváknak, nyomorul- taknak, özvegyeknek adakozatok az Is- tenéből. Mindenütt az bíraknak hagyjá- tok meg: vasárnapon, szeredán, pénte- ken, hogy tizenkét forint büntetéssel tiltsák meg az szitkot. Mert vaj ki nagy bűn az szitkozódás, paráznaság és az Isten ígéjének megútálása; ne kedvez- zenek senkinek, kalodazza, birságolja; mert bizony megveri őket is az Isten, mint szintén engemet.

Oh, ki nagy bűnös ember vagyok én, mert én az én atyámat és anyámat, atyámfiat szidalmaztam. Igen gazdag ember is valék, de az szegényeken soha nem könyöröltem. Látjátok, szerelmes uraim, azért vetett engemet ez nagy kínra, vaj ki nagy kinban vagyok én! — Mondánk erre neki: Talán az te atyád- anyád nem tanitottak tégedet és ezért löttél gonosszá? — Monda: Bizony, sze- relmes úraim, az az oka. Tanítsák ezért az atyák-anyák az ő gyermekeket isteni félelemre, mert bizony megveri őket is az Úristen!

Oh, ki nagy bűnös ember vagyok én, szerelmes uraim. — Ismét kényszerítök az hatalmas Istennek nevére: Mondd meg, te sátán, ha wacion teneked va- lami reménységed az Isten kegyelmé-

Bizoný Igenis Wagion, mondank, mondel tehát (7/b) Az mý Atýankat el kezdé es végig el monda zciak abban akada meg, es bocziásd meg az mý bwnéynket, erre mondank, el hagial benne, azt is az utan el monda, Vizontag kenzeriteok az abrahannak [így elmaradt: Istenére] Holot te az isten felől, es az Isten kegielme felől bewsegel tanýtzat, Esmerede te azt az Nazaretbely Jesus Chrúst, kj az el eset tellies emberý Nemzetsegert, eleo es igaz aldozatol atta magát az magas keresztfan kinra, Monda Ismerem Mondank hol wagion az, Monda az Magas Meniben, kýchioda az, monda, az Istennek zent fia az mý wronk Jesus Chrús, Mondank Holot azt te wradnak mondad Hizede azt, hogj az Jesus Crúsnak artatlan werc, zent halalanak draga Arra, eleg legien az meg tereo bwncoseoknek Idwösségekre es az týedrcsý, monda, Bizony Hizem, de oh, oh, oh, kj nagy Bwnös ember wagiok en, es nagj (8/a) keseruessen sýra, Ismet mondank Hýzede hogj az zent lelek tanýto legien, Vigaztalo es meg batorito, Monda, Býzoný hýzem, Ezen közben egink sem kenzeritette rea, az Credot eppen el monda, Mondank Nckj no mond Vtannonk az mit mondonk Trahe post te doñie, conuerte me adte doñie, Doñie ne descendes cõ[m]me in Judiciũ, quia certus sermo quod Jesus Crús Venit in Mundu[m] Peccatores saluos facere, Vr isten legi Irgalmas es legi kegielmes ennekem Bwneos fiadnak, magatul monda, Nehagi Vr Isten, legi Velem en Vram Jesus Chrús, Isten hozzatok. Mý Vigaztalok az zent Igeböl es kenzeritok ismet, Ne menyel, bezelj Velonk megis, mýert Juttel hogj Igy kesergeted ez Jambor keresztýent. Monda, mert az Nagi Isten Bochiatod, Mýert hagigalz haát, s mýert ýtzkozodol, mýert chjelekedel Illýen Rwtsgoth, (8/b) Monda, Bizon Chiudalom hogi azt mongia kegték; Vaý ki igen hatalmas az Vr Isten, igen nagj hatalma Vagion nekj de Nekem Igen kewes Vagion ot kel Jarnom ahol az isten hordoz. Ideis eo hozot, mýndent co mongia hogi chielekigiem, es en altalá kegtet: Proballia, Mondank erre, Az Isten io es Zent, véghetetlen irgalmassagw, es nem akaróia a gonossagnak, hanem tiltoia, Monda Bizonyý vgi wagion de lam Mondam hogi probalný bochjatot hogj az eweyt meg proballia altalam, mert lam zent Iras ol-

ben? — Monda: Bizony igen is vagyok. — Mondánk: Mondd el tehát! Az Mi atyánkot elkezdé és végig elmondá, csak abban akada meg: „és bocsásd meg az mi bűneinket“, erre mondánk: Elhagyal benne! Azt is azután elmondá. Viszontag kényszerítők az Abrahámnak (hiányzik: Istenére): Holott te az isten felől és az Isten kegyelme felől bőséggel tanítasz, esmerede te azt az Názáretbeli Jézus Krisztust, ki az elesett teljes emberi nemzetségért élő és igaz áldozatol adta magát, az magas keresztfan kinra? — Monda: Ismerem. — Mondánk: Hol vagyok az? — Monda: Az magas mennyben. — Kicsoda az? — Monda: Az Istennek szent fia, az mi uronk Jézus Krisztus. — Mondánk: Holott azt te uradnak mondad, hiszed-e azt, hogy az Jézus Krisztusnak ártatlan vére, szent halálának drága ára elég légyen az megtérő bűnösöknek üdvösségekre és az tiedre is? — Monda: Bizony hiszem; de oh, oh, ki nagy bűnös ember vagyok én! És nagy keservesen síra. Ismét mondánk: Hiszed-e, hogy az szentlélek tanító légyen, vigasztaló és megbátorító? — Monda: Bizony hiszem. Ezen közben együnk sem kényszerítette reá: az Credot éppen elmondá. Mondánk neki: No, mondd utánok, amit mondonk... (latin rész; l. az eredetiben). — Uristen, légy irgalmas és légy kegyelmes énnekem, bűnös fiadnak! Magátul monda: Ne hagyj, Uristen, légy velem én uram Jézus Krisztus. Isten hoztátok! — Mi vigasztalók az szent igéből és kényszerítők ismét: — Ne menj el, beszélj velünk, mégis miért jöttél, hogy így kesergeted ez jámbor keresztýent? — Monda: Mert az nagy Isten bocsájtott! — Miért hajigálsz hát s miért szitkozódol, miért cselekedel ilyen rútsgot? — Monda: Bizony csudálom, hogy azt mondja kegyelmeitek: Vaj ki igen hatalmas az Uristen, igen nagy hatalma vagyok neki, de nekem igen kevés vagyok; ott kell járnom, ahol az Isten hordoz. Ide is ő hozott; mindent ő mondja, hogy cselekedjem és én általam kegyelmeiteket próbálja. — Mondánk erre: Az Isten jó és szent, véghetetlen irgalmasságú és nem akarója a gonoszságnak, hanem tiltója. — Monda: Bizony úgy vagyok; de lám mondám, hogy próbálni bocsájtott, hogy az övéit megpróbálja általam, mert

wastok, c s Jol twgiatok hogi az Isten az eo haza Nepen kezdj el az Íteletet, hallia meg keğk: mondok, Mongiatok meg a' fejedelmeknek Tilchiak meg a' bwnt, es az Isten ellen walo wetkcket, Paraznasagot, faitalansagot, mert ha gondot nē wiselnek, bizonyı wj lezen dolgok mynth en nekem (9/a) oh kj nagı kŷnom wagion ennekem, ezenŷs sira, Az wrak Ispanok igen kegietlenek az zegensgen, holot az zegensgnek erejeből elnek, rakwa markok werekkel, abol eznek iznak Rw-hazak magokath, a ahol gjwthnek ken-chiet, az Vezedelemnek Napiara. De mongiatok meg, adakozanak az zegenieknek az Isteneböl, Arwakat Eozwegieket segellienek az eo ereikbol Mert bizonyı wgi lezen dolgok mint ennekem, Mert enis igen kazdagħ ember walek, es az zegenicken nem keoniorltem. Azert vetet engemet az wr ez Nagı kinra, kinel nagıob kinban ez wtan sem lezek, ezenis sira. Ismet kenzeritok az wrnak newere, Mond meg te minekünk, te eritted kelle keonıeorgenŷ, es az kőssgelis keonŷeorgettetnŷ, Monda Bŷzonŷ keonŷeorģietek szerelmes wraim, Mondank wagıone Ncked remenseged hogj ez nagı kŷnbol kj zabadıt megh tegedet az Isten, Monda (9/b) Bizoni, Bizonŷ, Bizoni wagiō es engemet az Ítelet Napian Job keze felöl wezen, de Igen hatalmas az Isten, ot hordoz ahol engemet a'hol eo akarıa es en altalam kegket Proballia az Isten hogı mŷnd ez zeles wjlagon az Penitentiát p[re]dikalliatok,

Mondank ladde melj gonoz ez Wilag, az Isten igēye Nem kel Nekj, Monda, Tŷ wattok az zent Iras olwasok, Titekēt int az Wr Isten, Jariatokel az Tŷ tizetekben, kjalchjatok, senkjwel ne gondollŷatok, ha cok nem fogıagiak bizonj meg wery coket az Wr isten, Tŷ nektek penig Waŷ kj Nagı Bodogsagot ad az Wr isten, Waŷ kŷ nagj geiotrelmem wagion ennekem, mar hwz hettwl fogwa annyteol fogwa engemet ide hozoth az (10/a) Az Wr isten, hogj Proballyalak, Mondank nekŷ, Michioda az te kinod monda, Waj kj nagı eles Borothwa keozze wetet engemet az Vr isten Mondank egıeb kinod ninchiene te Ncked, Monda, Wagion mert Nagı twzbe langba egek, eŷel es Nappal, merth az Istennek

lám szentírást olvastok és jól tudjátok, hogy az Isten az ő háza népén kezdı el az ítéletet. Hallja kegyelmeitek: mondok, mondjátok meg a fejedelmeknek: tiltsák meg a bűnt és az Isten ellen való vétkeket, paráznaságot, fajtalanságot, mert ha gondot nem viselnek, bizonyı úgy léssen dolgok, mint énnekem. Oh, ki nagy kínom wagyon énnekem! — Ezen is sira. — Az urak, ispányok igen kegyetlenek a szegénységen, holott az szegénységnek erejéből élnek, rakwa markok vérekkal; abból esznek, izznak, ruházzák magukat, abból gyűjtnek kincset az veszedelmek napjára. De mondjátok meg: adakozzanak az szegényeknek az Isteneböl; árvaťat, özvegyeket segítjenek az ő erejeből. Mert bizonyı úgy lcszen dolgok, mint énnekem. Mert igen gazdag ember walek és az szegényeken nem könyöröltem. Azért vetett engemet az Úr ez nagy kínra, kinél nagyobb kínban ezután sem leszek. — Ezen is sira. — Ismét kényszerítők az Úrnak nevére: Mondd meg te minekünk, te eritted kell-e könyörgeni és a községgel is könyörögtetni? — Monda: Bizonyı könyörögtetek, szerelmes uraim! — Mondánk: Wagyone neked reménséged, hogj ez nagy kŷnból ki szabadıt még tegedet? — Az Isten. — Monda: Bizonyı, bizonyı, bizonyı wagyon! És engemet az Ítélet napján jobb keze felöl wesen; de igen hatalmas az Isten, ott hordoz (ahol: tollhiba) engemet, ahol ő akarja és én általam kegyelmeiteket próbálja az Isten, hogj mindez széles wılagon az penitenciát predikáljátok.

Mondánk: Láddae, mely gonosz ez wılág, az Isten igēje nem kell neki. — Monda: Ti vagytok az szentírás olvasók, titekēt int az Úristen, járjatok el az tiszteetekben, kiáltsatok; senkivel ne gondoljátok, ha ők nem fogadják, bizonyı megveri őket az Úristen. Tinektek penig waj ki nagy boldogságot ad az Úristen. Waj ki nagy gyötrelmem wagyon énnekem; már húsz héttől fogva (annytól fogva) engemet idehozott az Úristen, hogj próbáljalak. — Mondánk neki: Micsoda az te kinod? — Monda: Waj ki nagy éles borotva közé vetett engemet az Úristen! — Mondánk: Egyéb kinod nincsen-e teneked? — Monda: Wagyon, mert nagy tŷzbe,

rettenetes nagy atka wacion rajtám, Mert atyamat Anyámat nem tiszteltem es az zegenieketh sem segitettem, Mondank kenzeriteonk megh is, ismet, hogj megh mongiad Mý Nekeonk waloban, ha wgj wadnak mindezek amýnt mondad, es mýndezeket ha az Abrahamnak istene mondattia te weled, Monda, Bizony, Bizony Isten engem Vgi segellien, hogi az Mondattya welem, es az Nagj isten hordoz engemet mindeneoth Mondank Neký holot te azt mondad, hogý az Isten mondattya (10/b) Te weled ezeket, Mondel ez Igeket wthannam, Abraham[n]ak, Isaknak, Jacobnak, Mennek Földnek, Tengernek es ezekben leweo allatoknak hatalmas Istene, es az Nazaretbelj Jesus Chrus, kj az emberi Nemzeter, az keresztfan meg holt, tegedet Bertalan vgi segellien, hogi mind ezeket amit mondad, igazak, es az isten mondattia te weled, ezeket Igeröl igere el monda, es monda, mongýwnk mindniaian Ament es Ament Mondank, de mégis nem erertzök el mond~[n]k nekj Azt mondad hogj az itelet napia keozel wacion, twdode te azt mýkor lezen, Monda bizony en nem twdom mert az Isten nem Jelentette az[sic] meg (11/a) Ennekem, minem twdok en Myndeneket, hanem chjak a'kiket az isten mond ennekem hogi kegteknek: megmongiam, Ismet kenzeriteok es kérdök, Hol lakolte, Monda Alcorben, ký fia wagi, Monda, az atiamnak Istwan wolt Neve, az aniamnak Martha, de meg holtak eokis, Vizontag kérdök, elze te, Monda, elek, Mondank hol az te tested, chjak az Nagj isten tugia azt mongia, Ismet kenzeriteok arra, hogj emberý abrazatban mwatna meg magat, mý nem bantanok Nem engedi nekem vgi mond az Nagi isten azt, hogi testben meg Jelenthessem magamat Wajha ennekemis az meg engedne az Nagi Isten Bizony az Arwak keozzwl enis fel wennek es wgi Jartatnam (11/b) Mint enýmet, es gongiat viselnem neki mind adig mig az isten zerenchiet paranchiolna nekj: es ha olian kazdaga tenne isten amint voltam az zegenýeket segitenem.

lángba égek éjjel és nappal, mert az Istennek rettenetes nagy átka wacion rajtam. Mert atyámat-anyámat nem tiszteltem és az szegényeket nem segítettem. — Mondánk: Kényszerítök mégis ismét, hogy megmondjad nekünk valóban, ha úgy wagnak mindezek, amint mondád és mindezeket ha az Abraham Istene mondatja-e te weled? — Monda: Bizony, bizony Isten engem úgy segítjen, hogy az mondatja welem és az nagy Isten hordoz engemet mindenött. — Mondánk neki: Holott te azt mondád, hogy az Isten mondatja teveled ezeket, mondd el ez igéket utánam: Ábrahámnak, Izsáknak, Jákobnak, mennynek, földnek, tengernek és ezekben levő állatoknak hatalmas Istene, és az Názáretbeli Jézus Krisztus, ki az emberi nemzetért az keresztfán megholt, tégedet: Bertalan, úgy segítjen, hogy mindezeket, amit mondasz, igazak és az Isten mondatja wled! — Ezeket ígéről ígére elmondá és monda: Mondjunk mindnyájan Ament! — És Ament mondánk. De mégis nem cresztök el. Mondánk neki: Azt mondád, hogy az itélet napja közel wagon; twdode te azt, mikor leszen? — Monda: Bizony én nem tudom, mert az Isten nem jelentette azt meg én nekem, mi (?) nem tudok én mindeneket, hanem csak akiket az Isten mond énnekem, hogy kegyelmeteknek megmondjam. — Ismét kényszerítök és kérdök: Hol lakol te? — Monda: Alórcben. — Ki fia vagy? — Monda: Az atyámnak István wolt a neve, az anyámnak Márta, de megholtak ők is. — Vizontag kérdök: Élsze te? — Monda: Élek. — Mondánk: Hol az tested? — Csak az nagy Isten tudja, azt mondja. — Ismét kényszerítök arra, hogy emberi abrazatban mutatna meg magát, mi nem bantanók. — Nem engedi nekem, úgymond, az nagy Isten azt, hogy testben megjelenthessem magamat. Wajha énnekem is azt megengedné az nagy Isten, Bizony az árvák közül én is felwennék és úgy jártatnám, mint enyimet és gondját viselném neki mindaddig, míg az Isten szerencsét parancsolna neki: és ha olyan gazdaggá tenne Isten, amint voltam, az szegényeket segiteném.

Immar nyugogiek el kegték: Mert igen meg faradatok Imar en el megiek, Isten tarchion meg, az wr Isten legien kegték: es maragion kegtékhez: kj agion io ezet kegtéknek:

Akkor az Satan amjnt aranzok az tuzhelinel wala, holot Annak hidegsege olj Nagi wolt, hogi az kjk az földön feküttek, az lasnakba be Bwrkoztak megis altal hatotta eeket, Monda aztis hogi azkjk meg nem ternek, nagj wezcedlem keowetkezik reaiok (12/a) Nagiub hogincm mint ha az hadba[n] weznenek el, Monda aztis hogj Balint wram az zolgalonak zolgalattiat, akit mihaljfaluan Bereg Albert meg tartot meg vegie, az isten zaz anit ad nekj erette, myes kenzeritök oztan hogi el Mennýen, Ne kesergesse többbe az Jambor P[rae]dicatort, haza Nepewel cgitembe Monda eois ez zokra, Bizoni, Bizoni, Isten engem wgi segellien, hogi el megiek, es soha többbe ide sem Jeoweok, de igi Mondom azert, hogi ha ha az isten nem paranchiollia, mert eo hordoz engemet, nyugogia[m] chjendesegbe es legýen Isten veletek,

(A szöveget latin imádság zárja be.)

(XVI. századi, első levelein erősen vízfoltos és szúrógott kézirat; az utolsó lapon egykorú XVI. századi feljegyzés: Andas palnak maradok adossa 3 ft.)

Immár nyugodjék el kegyelmetek, mert igen megfáradatok; immár én el megyek, Isten tartson meg, az Uristen legyen kegyelmetekkel és maradjon kegyelmetekhez, ki adjon jó e(z)iget kegyelmeteknek.

Akkor az sátán, amint eránzó (?!), az tűzhelynél vala, holott annak hidegsége oly nagy volt, hogy azkik az földön feküdtek, az lazsnakba beburkolóztak, mégis általhatották őket. Mondá azt is, hogy azkik meg nem térnek, nagy veszedlen, következik rájuk. Nagyobb, hogy nem mintha az hadban vesznének el. Mondá azt is, hogy Bálint uram az szolgálónak szolgálattját, akit Mihályfaluban Bereg Albert megtartott, megvegye; az Isten százannyit ad neki erette. Mi is kényszeritök aztán, hogy elmenjen, ne kesergesse többbe az jámbor predikátort háza népével egyetemben. Monda ő is e szókra: Bizony, bizony, Isten engem úgy segéljen, hogy elmegyek és soha többbe ide sem jövök; de így mondom azért, hogyha az Isten nem parancsolja, mert ő hordoz engemet. Nyugodja(m) csendességbe és légyen Isten veletek.

Közli: Dézsi Lajos.

II.

Folklore-adalékok Kresznerics Ferenc kézírataiból.

[Kresznerics, a múlt század elejének érdemes néprajzi gyűjtője, 1766-ban szül. Iváncon (Vas m.). Különböző dunántúli helyeken volt plébános, 1812-től Ságón. Rengeteg nyelvi kincset szedett össze; mint tudós, a műszók és gyökérfejtések terén jeleskedett. Érdemei elismerésül a M. Tud. Akadémia tiszteleti taggá választotta. Meghalt 1832 elején. Műveiből kettő jelent meg: *Julianus császárai* (Pozsony, 1806) és *Magyar szótár gyökérrenddel* (Buda, 1831). *Magyar nyelvkönyve* az ötkötetes szólás-mondás gyűjteményével együtt kéziratban maradt s a Magyar Tud. Akadémia könyvtára őrzi (I. Magyar Nyelv, VIII., 59.).

Ezek gazdag anyagából fogunk koronkint *Adattárunkban* a magyar folklort illető feljegyzéseket közölni. Az adalékok mellett található rövidített forrásutalások a kézirati köteteket jelzik. És pedig: 1. *Emlékezet segítsége* (Eml. Sc.), kéziratári jelzete: M. Nyelvt. 4-r. 12. sz. 10. — 2. *Hébe-kori Philologiai Gondolatok* (Philol. Gond.), jelzete: M. Nyelvt. 4-r. 17. sz. — 3. *Magyar Közmondások* (Közm.), jelz.: M. Nyelvt. 8-r. 7. sz. — 4. *Repertorium vocum a pro verbiis celebratum* (Rep.), jelz.: M. Nyelvt. 8-r. 12. sz. 1. a.]

1. *Tud hozzá, mint a' Bajtsi Asszony a' kávé főzéshez* = ennek parantsol egy úri ember, vendégei lévén, hogy főzzön kávé, azt vélvén, hogy ért hozzá, meg főzi mint a' babot, ki tá-

lolja, és az Urak elejbe teszi. (Eml. Sc. 161.).

2. *Izetlen, mint a' Tsepregi ital* = Tsepregen a' beteg vizelletét a' boros üveg mellé tették: azonban jó egy pa-